

Fimmtudaginn 17. desember 1998.

Nr. 228/1998. **Kaupfélag Króksfjarðar**
(Jóhann Þórðarson hrl.)
gegn
Magnúsi Helgasyni
(Ingólfur Hjartarson hrl.)
og gagnsök

Skuldamál. Tómlæti. Frávísun máls að hluta frá héraðsdómi.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Garðar Gíslason, Arnljótur Björnsson og Gunnlaugur Claessen.

Aðaláfrýjandi skaut málinu til Hæstaréttar 29. maí 1998 og krefst þess, að gagnáfrýjandi verði dæmdur til að greiða sér 1.601.755,37 krónur auk dráttarvaxta samkvæmt vaxtalögum nr. 25/1987 frá 1. júní 1997. Einnig krefst aðaláfrýjandi málskostnaðar í héraði og fyrir Hæstarétti.

Gagnáfrýjandi áfrýjaði málinu 24. júlí 1998 og krefst aðallega sýknu og staðfestingar ákvæðis héraðsdóms um málskostnað. Til vara krefst hann þess, að héraðsdómur verði staðfestur. Í aðal- og varakröfu sinni krefst gagnáfrýjandi jafnframt málskostnaðar fyrir Hæstarétti. Til þrautavara krefst hann lækkunar á kröfum aðaláfrýjanda og að málskostnaður í héraði og fyrir Hæstarétti verði felldur niður.

I.

Á reikningsyfirliti aðaláfrýjanda 31. desember 1996 kemur fram, að 1. janúar þess árs hafi gagnáfrýjanda verið færður til skuldar reikningur sá, sem getið er í héraðsdómi, vegna kerru, járnbita og leigu á flutningabifreið, samtals að fjárhæð 622.500 krónur. Reikningurinn ber með sér, að hann sé gerður árið 1996, en krotað er yfir dagsetningu að öðru leyti, svo að hvorki verður séð, í hvaða mánuði né hvaða dag hann var gefinn út. Á reikningsyfirlitum aðaláfrýjanda fyrir aðra mánuði ársins 1996 er ekkert um þennan reikning. Verður að leggja til grundvallar, að reikningurinn hafi ekki borist gagnáfrýjanda fyrr en í janúar 1997, svo sem hann heldur fram.

Eins og fram kemur í héraðsdómi, fékk gagnáfrýjandi í hendur

kerru þessa og járnbita frá aðaláfrýjanda. Greinir málsaðila á um, hvenær það hafi gerst. Skýrði kaupfélagsstjóri aðaláfrýjanda svo frá fyrir dómi, að það hefði verið haustið 1992, en gagnáfrýjandi kvað það hafa verið árið 1990 eða 1991. Aðaláfrýjandi höfðaði mál þetta fyrir héraðsdómi í ágúst 1997.

Með þessum athugasemdum og að öðru leyti með vísun til forsendna héraðsdóms þykir mega fallast á þá niðurstöðu hans, að sýkna beri gagnáfrýjanda af kröfu samkvæmt reikningi þessum.

II.

Í málinu liggja fyrir mánaðarleg reikningsyfirlit aðaláfrýjanda fyrir viðskiptareikning gagnáfrýjanda hjá honum frá 31. janúar 1995 til 31. desember 1996. Eru þau samfelld að öðru leyti en því, að yfirlit fyrir júní 1996 vantar. Samkvæmt reikningsyfirlitinu frá 31. janúar 1995 skuldaði gagnáfrýjandi aðaláfrýjanda 1.183.928,98 krónur. Engar hreyfingar aðrar en mánaðarlegar vaxtafærslur eru á viðskiptareikningum frá þeim tíma til 31. október 1995, en þá eru gagnáfrýjanda færðar til skuldar 1.922 krónur, og er skýring færslunnar „flutningur í október“. Næstu færslur utan vaxtafærslna eru á reikningsyfirliti 31. desember 1996. Þar er færður við 1. janúar þess árs reikningur sá, að fjárhæð 622.500 krónur, sem áður er getið. Sama dag eru gagnáfrýjanda færðar til tekna 221.100 krónur, að því er virðist, vegna vinnu í sláturhúsi. Samkvæmt reikningsyfirlitinu 31. desember 1996 skuldaði stefndi áfrýjanda þann dag 1.868.875,98 krónur.

Auk þessara yfirlita voru lögð fram mánaðarleg reikningsyfirlit aðaláfrýjanda fyrir viðskiptareikning gagnáfrýjanda, dagsett í lok mánaðanna janúar, febrúar, mars, apríl og maí 1997. Sýnir hið síðasta þeirra skuld gagnáfrýjanda, að fjárhæð 1.601.755,37 krónur, sem er höfuðstóll dómkröfu hans.

Svo sem greinir í héraðsdómi, færði aðaláfrýjandi 342.880,61 krónu hinn 1. febrúar 1997 af viðskiptareikningi eiginkonu gagnáfrýjanda honum til tekna á viðskiptareikningi hans. Í héraðsdómi er þess einnig getið, að aðaláfrýjandi skrifaði bréf 24. júlí 1996, þar sem fram kemur, að gagnáfrýjandi og eiginkona hans skuldi aðaláfrýjanda 909.775 krónur í lok maí 1996. Var bréf þetta ritað lögmanni gagnáfrýjanda og þess jafnframt krafist, að fjárhæðin yrði

greidd innan tíu daga. Aðaláfrýjandi hefur ekki gefið skýringar á því, hvernig fjárhæðin 909.775 krónur er fengin, en reikningsyfirlit aðaláfrýjanda fyrir viðskiptareikning gagnáfrýjanda 31. maí 1996 sýnir skuld, að fjárhæð 1.356.230,98 krónur.

Samkvæmt reikningsyfirliti frá 31. janúar 1995 nam skuld gagnáfrýjanda við aðaláfrýjanda í árslok 1994 1.174.872,98 krónum. Í málinu liggja ekki fyrir reikningar eða önnur skjöl um viðskipti málsaðila fyrir 1. janúar 1995. Aðaláfrýjandi hefur þrátt fyrir gefin tilefni ekki lagt fram nein sönnunargögn, sem sýni, hvernig síðastgreind fjárhæð er fundin. Liggur því hvorki fyrir, hvenær ætlaðar eldri kröfur aðaláfrýjanda stofnuðust, né heldur, hvers eðlis þær voru.

Pegar frá er talinn áðurgreindur reikningur frá 1996, að fjárhæð 622.500 krónur, bera reikningsyfirlit aðaláfrýjanda ekki með sér aðrar skuldfærslur en 1.922 krónur í október 1995, sem áður er getið. Sú fjárhæð er ekki studd reikningi eða öðrum sönnunargögnum. Kröfur aðaláfrýjanda eru samkvæmt framangreindu svo vanreifaðar, að fallast verður á þá niðurstöðu hins áfrýjaða dóms, að vísa beri þeim frá héraðsdómi, að öðru leyti en því, sem greinir í I. kafla hér á undan.

Verður héraðsdómur því staðfestur um annað en málskostnað, sem aðaláfrýjandi verður dæmdur til að greiða og ákveðinn er í einu lagi í héraði og fyrir Hæstarétti, eins og segir í dómsorði.

D ó m s o r ð :

Héraðsdómur skal vera óraskaður um annað en málskostnað.

Aðaláfrýjandi, Kaupfélag Króksfjarðar, greiði gagnáfrýjanda, Magnúsi Helgasyni, samtals 500.000 krónur í málskostnað í héraði og fyrir Hæstarétti.

Dómur Héraðsdóms Vestfjarða 18. maí 1998.

Mál þetta höfðaði Kaupfélag Króksfjarðar, kt. 680169-2849, Króksfjarðarnesi, Austur-Barðastrandarsýslu, á hendur Magnúsi Helgasyni, kt. 240244-2259, Múla, Kollafirði, Austur-Barðastrandarsýslu, með stefnu,

birtri 5. ágúst 1997, en málið var þingfest 17. september s. á. Krafðist stefndi þess í greinargerð, að málinu yrði vísað frá dómi vegna vanreifunar. Var synjað um þá kröfu í úrskurði, upp kveðnum 22. janúar 1998.

Dómkröfur stefnanda eru þær, að stefndi verði dæmdur til greiðslu á 1.601.755,37 króna skuld á viðskiptareikningi nr. 991980 hjá stefnanda miðað við reikningsyfirlit 31. maí 1997 ásamt dráttarvöxtum frá 1. júní 1997 til greiðsludags. Þá krefst stefnandi málskostnaðar úr hendi stefnda að mati dómsins.

Stefndi krefst þess aðallega, að hann verði sýknaður af kröfum stefnanda og stefnandi dæmdur til greiðslu málskostnaðar samkvæmt fram lögðum reikningi lögmanns stefnda. Til vara krefst stefndi lækkunar á stefnukröfu í 903.495 krónur og að dráttarvextir reiknist frá 1. ágúst 1997, en til þrautavara lækkunar í 909.775 krónur með dráttarvöxtum frá 1. júní 1997. Í báðum tilvikum verði málskostnaður felldur niður.

I.

Stefndi, sem er bóndi og lærður húsasmíðameistari, hóf í október 1989 vinnu við byggingu sláturhúss fyrir stefnanda á Króksfjarðarnesi og vann jöfnum höndum að húsbyggingunni fram í nóvember 1992, þótt með mislögum hléum væri. Þess á milli sinnti hann bústörfum að Múla ásamt eiginkonu sinni og börnum. Stefndi kom aftur að byggingu sláturhússins í mars 1994 og vann þá við hana í nokkra mánuði. Meðan á húsbyggingunni stóð, fékk stefndi munnlega heimild stefnanda til að hagnýta sér járnbita, sem gengu af við húsbygginguna, og notaða tankkerru, sem nýttist ekki stefnanda sem gortankur í sláturhúsinu. Stefndi kveður stefnda hafa fengið kerruna í hendur eftir sláturtíð haustið 1992, en stefndi kveður það hafa verið í upphafi sláturtíðar haustið 1990. Óumdeilt er, að við afhendingu nefndra verðmæta bar ekki á góma, hvort eða hvernig stefndi skyldi greiða fyrir þau.

Sá háttur var hafður á greiðslu launa til stefnda vegna húsbyggingarinnar, að þau voru lögð inn á viðskiptareikning nr. 991980 hjá stefnanda. Vegna ágreinings um uppgjör höfðaði stefndi mál á hendur stefnanda í nóvember 1996 (mál réttarins nr. E-158/1996) og krafðist vangreiddra launa, að fjárhæð rúmlega þrjár milljónir króna. Dómur var kveðinn upp í héraði 18. júní 1997. Bíður það mál nú flutnings í Hæstarétti (hæstaréttarmál nr. 370/1997: Magnús Helgason gegn Kaupfélagi Króksfjarðar).

Stefndi hætti viðskiptum við stefnanda vorið 1994. Gögn málsins bera með sér, að eftir þann tíma hafi nýjar færslur ekki verið gerðar á viðskiptareikningi hans fyrr en 31. október 1995, er skuldfærðar voru 1.922 krónur

vegna „flutnings í október“, og því næst 31. desember 1996, þegar greidd voru inn á reikninginn 221.100 króna laun vegna „sláturhúss“ og skuldfærðar 622.500 krónur vegna „kerru og fl.“. Báðar færslurnar voru bakfærðar í bókhaldi stefnanda miðað við 1. janúar 1996. Samkvæmt reikningsyfirliti 31. desember 1996 nam skuld stefnda 1.868.875,98 krónum. Næst gerðist það 1. febrúar 1997, að stefnandi millifærði 342.880,61 krónu af viðskiptareikningi eiginkonu stefnda nr. 988700 yfir á reikning stefnda og skuldajafnaði þannig til lækkunar á viðskiptaskuld hans hjá stefnanda. Varð sú ákvörðun til efni málshöfðunar af hálfu eiginkonu stefnda, sem vann mál sitt á hendur kaupfélaginu í héraði 13. maí sl. (mál réttarins nr. E-81/1997).

Áður hafði það gerst í bréfi, dagsettu 24. júlí 1996, að stefnandi krafði stefnda og eiginkonu hans um uppgjör á heildarskuld hjónanna, sem samkvæmt bréfinu nam 909.775 krónum miðað við stöðu viðskiptareikninga þeirra 31. maí 1996.

Samkvæmt kröfubréfi stefnanda, dagsettu 8. júní 1997, nam skuld stefnda á viðskiptareikningi 1.585.369,37 krónum. Var þá búið að skuldajafna af reikningi eiginkonu hans og jafnframt skuldfæra á reikning stefnda greiðslu fyrir tankkerru, 249.000 krónur, fyrir járnbita 93.375 krónur og fyrir leigu á flutningabifreið 280.125 krónur, samtals 622.500 krónur. Stefnandi gerði stefnda sérstakan reikning sömu fjárhæðar, sem liggur frammi í málinu. Búið er að krota yfir upphaflega dagsetningu reikningsins, en þar virðist nú eiga að standa „1/1“ 1996. Af hálfu stefnanda er því haldið fram, að reikningurinn hafi verið sendur stefnda í júní eða júlí 1996, en stefndi kveðst ekki hafa fengið reikninginn fyrr en með pósti í janúar 1997. Stefndi mótmælti umræddum reikningi. Hann kvaðst hafa fengið kerruna og járnbitana endurgjaldslaust hjá stefnanda og kannaðist ekki við að hafa nokkru sinni leigt eða fengið lánaða hjá stefnanda flutningabifreið. Stefndi hefði á hinn bóginn annast akstur flutningabifreiðar fyrir stefnanda árið 1990 og þá ekið varningi heim til bænda í sveitinni. Í þeim ferðum hefði hann stundum ekið vörum heim að Múla. Kröfu stefnanda að öðru leyti mótmælti stefndi einnig og kvaðst ekki skulda stefnanda krónu. Ætluð skuld á viðskiptareikningi nr. 991980 væri til komin vegna samansafnaðs, ólöglegs vaxtaútreiknings stefnanda.

Samkvæmt fram lögðum reikningsyfirlitum nam skuld stefnda á viðskiptareikningi nr. 991980 1.174.872,98 krónum miðað við 31. desember 1994. Ári síðar nam hún 1.297.743,98 krónum. Hækkunina má samkvæmt framanröktu mestmegnis rekja til mánaðarlega höfuðstólsfærðra vaxta, samtals að fjárhæð 120.949 krónur. Sami háttur var hafður á vaxtaútreikningi af hálfu stefnanda árið 1996, og nam vaxtabyrði stefnda samtals 118.207

krónum fyrstu ellefu mánuði ársins. Í desember voru hins vegar reiknaðir „viðskiptavextir“, að fjárhæð 55.010 krónur. Verður helst ráðið, að þá hafi í einu lagi verið lagðir á vextir frá síðustu áramótum á undan vegna kaupa á kerru og járnbitum og leigu á flutningabifreið.

II.

Stefnandi styður kröfu um greiðslu skuldar á viðskiptareikningi stefnda við ákvæði laga nr. 39/1922 um lausafjárkaup og við almennar reglur kröfurettar. Við munnlegan flutning málsins gerði lögmaður stefnanda nánari grein fyrir kröfugerðinni og vísaði um ætluð kaup á tankkerru og járnbitum til ákvæða 5., 12. og 60. gr. kaupalaga. Stefndi hefði keypt kerruna og bitana, en ekki hefði verið búið að semja um verð á hlutunum, er hann hefði fengið þá afhenta. Um hefði verið að ræða kaup til reynslu, og bæri að miða kaupsamningsdag við árið 1996, en þá fyrst hefði stefnandi gert stefnda reikning vegna kaupanna. Uppsett kaupverð kerrunnar, 249.000 krónur, sé sanngjarnt og miðist við smíðaverð hennar árið 1992, 300.000 krónur, að teknu tilliti til afskrifta. Járnbitarnir hafi verið ónotaðir og verð þeirra miðað við nýja bita úr verslun. Kaupverð hljóti því að teljast sanngjarnt, en sönnunarbyrði um hið gagnstæða hvíli á stefnda. Krafan sé ófyrnd samkvæmt 5. gr. laga nr. 14/1905 um fyrning skulda og annarra kröfurettinda, enda hafi hún ekki orðið gjaldkræf fyrr en við sölu 1996. Um leigugjald fyrir afnot af flutningabifreið vísaði lögmaðurinn til þess, að stefndi hefði margsinnis fengið fimm tonna bifreið til afnota á árunum 1989–1992, og væri uppsett leigugjald, 280.125 krónur, miðað við 3.000 kílómetra akstur, en rekstrarkostnaður bifreiðarinnar hefði verið 75 krónur fyrir hvern ekinn kílómetra. Um skuld á viðskiptareikningi að öðru leyti vísaði lögmaðurinn til þess, að stefnda hefði verið sent reikningsyfirlit mánaðarlega, og hefði þeim ekki verið mótmælt, fyrr en eftir að málarekstur hófst milli aðila.

Stefnandi styður vaxtakröfur við III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 og krefst þess, að dráttarvextir leggist við höfuðstól á tólf mánaða fresti, í fyrsta skipti 1. júní 1998, en síðan árlega þann dag. Málskostnaðarkröfu sína styður stefnandi við XXI. kafla laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála.

III.

Stefndi reisir sýknukröfu á því, að málatilbúnaður stefnanda sé svo óskýr og allar forsendur fyrir útreikningi stefnufjárhæðar svo óljósar, að vörnum verði ekki við komið í málinu. Af hálfu stefnanda hafi ekki verið bætt úr ágöllum á málatilbúnaði þrátt fyrir tilmæli héraðsdómara í úrskurði 22.

janúar 1998. Því sé ekki unnt að leggja efnisdóm á málið, og beri af þeim sökum að sýkna sig, en ellegar að vísa kröfum stefnanda frá dómi án kröfu.

Tilvist kröfu vegna kaupa á kerru og járnbitum er mótmælt sérstaklega sem og leigugjaldi fyrir ætluð afnot flutningabifreiðar í eigu stefnanda. Komist dómur að þeirri niðurstöðu, að slíkar kröfur hafi stofnast, verði að telja þær löngu fallnar niður fyrir sakir tómlætis og fyrningar. Varakröfu sína reisir stefndi á því, að draga beri fjárhæð slíkra krafna frá stöðu á viðskiptareikningi 31. desember 1996 sem og 342.881 krónu vegna ólögmætrar millifærslu af viðskiptareikningi eiginkonu sinnar, en þá standi eftir sem skuld 903.495 krónur.

Til þrautavara er þess krafist, að stefndi verði aldrei krafinn um hærri fjárhæð en nemi 909.775 krónum í samræmi við innheimtubréf stefnanda frá 24. júlí 1996.

Stefndi mótmælir í öllum tilvikum vaxtaútreikningi stefnanda og segir umkrafða vexti samkvæmt reikningsyfirlitum fela í sér ólögmæta dráttar- og vaxtavexti, sem lagðir hafi verið mánaðarlega á höfuðstól ætlaðrar skuldar. Um sé að ræða okurvexti, sem stríði gegn ákvæðum vaxtalaga nr. 25/1987.

Um frekari lagarök vísar stefndi til almennra reglna samningalaga um réttar efndir, til ákvæða 80. gr. laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála og til ákvæða fyrningarlaga nr. 14/1905. Málskostnaðarkröfu sína styður stefndi við 129. og 130. gr. einkamálalaga, en kröfu um virðisaukaskatt á málflutningsþóknun við samnefnd lög nr. 50/1988.

IV.

Aðila greinir ekki á um, að stefndi hafi fengið í hendur notaða tankkerru og járnbita, sem gengu af við byggingu sláturhúss á Króksfjarðarnesi á árunum 1989–1992. Hafði stefndi umsjón með því verki og fékk á sama tíma að hagnýta sér endurgjaldslaust gamalt timbur úr húsi því, sem fyrir var á staðnum. Ekkert var hins vegar rætt í viðskiptum aðila, hvort og þá hvaða verð skyldi koma fyrir kerruna og járnbitana. Stefndi gerði ekki sannanlega reka að kröfu um endurgjald fyrir þau verðmæti fyrr en í janúar 1997. Voru þá liðin a. m. k. rúmlega fjögur ár frá afhendingu. Með aðgerðaleysi sínu þykir stefndi hafa sýnt slíkt skeytingarleysi um gæslu þeirra krafna, sem hann taldi sig eiga á hendur stefnda, að telja verður þær fallnar niður fyrir sakir tómlætis. Ber þegar af þeirri ástæðu að sýkna stefnda af kröfu stefnanda um endurgjald fyrir tankkerru og járnbita.

Gegn eindreginni neitun stefnda er ósannað, að hann hafi leigt flutningabifreið af stefnanda á árunum 1989–1992. Hefur stefndi ekki lagt fram nein gögn til stuðnings slíkri kröfu þrátt fyrir tilmæli lögmanns stefnda og

síðar héraðsdómara í úrskurði, upp kveðnum 22. janúar 1998. Ber því að sýkna stefnda af slíkri kröfu.

Í tilvitnuðum úrskurði 22. janúar 1998 synjaði héraðsdómari um frávisunarkröfu lögmanns stefnda. Dómurinn féllst engu að síður á með lögmanni stefnda, að málatilbúnaði stefnanda væri áfátt og að á skorti, að gerð væri fullnægjandi grein fyrir útreikningi stefnufjárhæðar og áföllnum vöxtum. Þá var átalíð, að engir reikningar væru lagðir fram til stuðnings reikningsyfirlitum þrátt fyrir andmæli af hálfu stefnda, og væri því örðugt að staðreyna réttmæti stefnukröfu í málinu. Segir síðan í forsendum úrskurðarins, að „þrátt fyrir framangreinda annmarka á málatilbúnaði stefnanda er ekki loku fyrir það skotið, að honum takist að bæta úr nefndum ágöllum við efnismeðferð máls, en skortur á sönnunargögnum kynni að leiða til sýknu í málinu“. Í næsta þinghaldi eftir uppkvaðningu úrskurðarins lýsti lögmaður stefnanda gagnaöflun lokið, án þess að lögð væru fram frekari gögn til stuðnings stefnufjárhæð og útreikningi vaxta.

Þótt færa megi fram fullgild rök fyrir sýknu í ljósi framangreinds skeytingarleysis af hálfu stefnanda, þykir varlegra að gefa honum tækifæri að nýju til að sýna fram á grundvöll og fjárhæð kröfugerðar á hendur stefnda, að svo miklu leyti sem ekki lýtur að kerru, járnbitum og leigugjaldi fyrir flutningabifreið. Verður því kröfu stefnanda að öðru leyti vísað frá dómi með skírskotun til 4. mgr. 100. gr. laga nr. 91/1991 um meðferð einkamála.

Samkvæmt grunnreglu 1. mgr. 130. gr. sömu laga ber að dæma stefnanda til greiðslu málskostnaðar. Við ákvörðun hans er höfð hliðsjón af umfangi málsins og fjölda þinghalda, sem hvort tveggja endurspeglast í málskostnaðarreikningi lögmanns stefnda, Ástríðar S. Grímsdóttur héraðsdómslögmanns, en fjárhæð reikningsins er ekki mótmælt af hálfu stefnanda. Ber samkvæmt því að dæma stefnda málskostnað úr hendi stefnanda, að fjárhæð 439.948 krónur, en 300 króna málagjald lögmannsins til Lögmannafélags Íslands telst ekki málskostnaður. Við ákvörðun málskostnaðar samkvæmt framanröktu hefur verið tekið tillit til skyldu lögmannsins til að greiða virðisaukaskatt af málflutningsþóknun.

Jónas Jóhannsson héraðsdómari kvað upp dóminn.

D ó m s o r ð:

Stefndi, Magnús Helgason, er sýkn af kröfu stefnanda, Kaupfélags Króksfjarðar, um greiðslu á 622.500 krónum fyrir kerru, járnbita og leigu á flutningabifreið. Öðrum kröfum stefnanda á hendur stefnda er vísað frá dómi.

Stefnandi greiði stefnda 439.948 krónur í málskostnað.